

Kjak

Manne Næs

Hvalbiar-tunnilin ein tikkandi bumba

Eingin á minum árgangi sigur nakað vánaligt um Hvalbiartunnilin. So tað er við tungum hjarta, eg leggi navn til.

Vit vóru øll so glað, tá tunnilin kom, at orð finnast ikki fyri tí fagnaði, tá koyrast kundi til Tvøroyri.

Ja upp á Tvøroyri. Orðið »upp« hongur við enn, tí øll vóru vit von at ganga upp gjøgnum Káragjógv.

Jóansøka var á Tvøroyri. Tunniln varð ikki opnaður fyri almenninginum, men undantak varð gjørt, og alt, sum ganga kundi, fór á jóansøku.

Tann, sum minnist allar tær góðu løturnar í tunlinum og gjøgnum tunnilin, hevur ilt við at fara og klikkja á hetta bragdið, sum tá varð gjørt. Serliga tá ein kemur at hugsa um farleiðina sjóvegis.

Nú eru skjótt 50 ár síðani, og ongantið í Føroyar søgu er hent so nógv sum hesi 50 árin.

Bert at nevna nøkur fá dømi, ið óru óhugsandi fyri 50 áru síðani:

1. Stóran Smyril
2. Stórvingnan skúla-depil í Hovi
3. Hovstunnilin
4. Sumbiartunnilin
5. Djúphavn í Vági
6. Ferjulega á Krambatanga

Alt hetta ger, at ferðslan til Hvalbiar er vaksin og ikki at tala um ferðsluna úr Hvalba við stórum veldigum fiskabilum.

Vit, sum duga streymlíkindi, koyra tá streymurin er við og vita, nær vit

skulu víkja. Verri er við teimum, ið eru ókunnug.

Hvalbingar koma oftani á grátandi mammur við fullum bili av børnum, sum hvørki vita út ella inn.

Tí hetta bræv og hjartasuff.

Hoyri nú í útvarpinum, at lappast skal upp á tunnilin. Jú tað er við lívinum sum »innsatsi«, at menn arbeiða har, so ring er stóðan.

Nú er »inn« at skifta landsverfrøðing. Tá landið varð útbyggt sat maðurin fyri lívstíð og gjørdi eitt megnar avrik.

Einaferð havi eg ringt til ein av teimum og bað hann vaksa um sunnasta víkipláss, sum er eitt »pinkulinga« víkipláss, pláss er til ein hálvan lítlan persónbil, og tú sært ikki mótgangandi bil, fyrr enn tú ert komin 10-20 m inn í kjaftin.

Maðurin var blíður og týður, lovaði gull og grønar skógir, men endaði samtaluna við: »Manne, geri eg ov nógv við tunnili, so fáa tit ongan nýggjan«.

Nú tá lapparið byrjar, sigur tað mær, at eingin nýggjur tunnil kemur í bræði.

Landsins kosnu menn, ábyrgdin er tykkara.

Míni ráð eru: Bindið um heilan fingur, meðan væl er.

Nú er valið fyri durum, latið ikki einuferð enn Hvalbiartunnilin blíva valagn.

Verið einuferð samd-ir. Hvalbingar hava uppi-borið tað av tykkum.

Kanska gjalda hvalbingar bróðurpartin sjálvir.

Hóraldur Joensen

Heilsufremjandi selen í tvøsti

Tvøst inniheldur serliga nógv selen, sum er evnafrøðilig bundið í samrunar, ið hindra oxidativari niðurbróting av lívstýðandi mýlum og reinsar kroppin fyri eiturevni

Heilsugóð evni í grindahvali

Grindahvalurin í norðurhøvum er vorðin illa dálkaður ta seinastu hálvu øldina. Henda vanlukkuliga støða er væl kend millum manna orsakað av, at tey ymsu og mongu heilsuringu dálkingarevnini eru kannaði og umtalaði í stóran mun. Øðrvísi er við teimum heilsugóðu evnum. Hesi eru minni væl kend, og nakað, hóast alt ov lítið, hevur verið gjørt her á landi fyri at kanna hesi evni. Grindahvalurin í norðurhøvum verður stórt sæð einans gagnnýttur til matna av okkum føroyingum, og áttu vit tessvegna sjálvi skjótast møguligt at fari í lag við gera neyðugar framkomnar føðsluvirðis- og heilsukanningar. Her á landi er ongantið figgjartil orka sett av til at gera eina heildarheilsu- meting av fyrimunum og vansum av at grind og spik. Fleiri kanningar, flestu gjørdar uttanlands, vísa tó, at mong heilsugóð evni eru at finna í tvøsti. Hesi umfata fleiri evni, eitt nú carnitin, taurin og fleiri selen-samrunar.

Se-rík siðbundin føði

Í Grønlandi hevur fólkið higartil fingið nóg mikið av heilsufremjandi seleni gjøgnum tann siðabunda marina matin umfatandi hval, kóp, fisk og fugl. Men føðsluserfrøðingar bera ótta fyri, at verðandi selen-ríka føðin verður troðka burtur av dygdarverri selen-armum kosti, nú land inuitta spakuliga verður europuserað og amerikaniserað. Selen í hóskaði nøgd (55 mikrogram/dag) er neyðugt fyri manna-kroppin. Selen virkar móti krabbameini, økir livialdurin, styrkir immunskipanina, mennir mentalt virksema, hjálpir móti hjartasjúkum, avmarkar ovurfiti, verjir móti

virus, fær endocrinar kertlar í javnvág, mennir sáðkyknu-framleiðslu og nøringarevni, minkar møguleikan fyri burðarsliti, mótvirkar astma, gikt og cystiskari fibrosu. Selen-trot kann harafturat føra til serligan form fyri dvørgvøkstur.

Tvøst inniheldur nógv Se

Sammett við fleiri aðrar matvørur, so sum fiskur og ymsir fiskaúrdráttir, høsna-ungi, lambskjót, neytakjót, svínakjót, ymisk korn- og grón-sløg, mjólk, ostur, egg, aldin og grønmeti, so er innihaldið av seleni serliga høgt í tvøsti. Mátingar vísa, at rátt toskafلاك inniheldur 28 mikrogram/100g av seleni og feskt tvøst 185 mikrogram/100g. Selen-innihaldið í tvøsti er also áleið sjei ferðir hægri enn í toski.

Verjandi virkningur av Se

Selen í tvøsti er bundið í evnafrøðiliga samrunar av ymsum sløgum so sum Se-cystein, Se-methionin eins og hópin av selen-proteinum og selen-enzymum. Millum teir týðningarmestu kveikarnar er glutathione peroxidasa (GPx), ið er eitt antioxidant enzym. Hetta enzym forðar fyri oxidativari niðurbróting av lívstýðandi mýlum. Harafturat vísa súgdjórakningar, at selen-rík føði førir til selen-ríkaðan vevnað, ið virkar ímóti eitran av methyl-kyksilvur. Úreitingin umfatar mong reaktiónstrin, eitt nú demethylering, ger av kyksilvur-selen complexinum, HgSe, og savning av hesum í lysosomunum í livrakyknum. Haðani fer hetta complexið gjøgnum gall-gongina og út

í tarmarnar. Umleið 95% af upptiknum kyksilvuri verður skilt út við skarninum og einans 0,05% við landinum. Úrskiljingin varar í vikur.

Skaðiligt ikki at eta fisk

Í 2010 kunngjórði WHO og FAO kannigúrslit av fyrimunum og vansum av at eta fisk og fiskavørur. Orsøkin til hesa kanning var stóri ivin um, hvussu heilsugóður fiskur er, eftir at gransking ferð eftir ferð hevur víst, at flestu marinu fiskasløg eru meira og minni dálkaði við eiturevnum. Úrslitið av hesum drúgva rannsóknararbeiðinum var hetta: tað er skaðiligari ikki at eta fisk enn at eta fisk.

Mentalt menningartarn

Kanningar í Englandi hava víst, at kvinnur, ið hildu seg frá fiski og fiskamati meðan tær vóru tvílváðar, av ótta fyri dálking, fingubørn við mentalum menningartarni, sum er mett at vera 60 ferðir verri enn ringasta grand og brek av at eta grind og spik í Føroyum (Raymond L. J. og Ralston N. V. C., 2009. Selenium’s importance in regulatory issues regarding mercury. Fuel Processing Technology, 90, 1333-1338)

Náttúruvísindadeildin skipaði fyri verkstovu

NVD á Fróðskaparsetur Føroya søkti um og fekk figging frá AG-fisk, til eina verkstovu um fyrimunir og vansar av at eta hval og kóp í norðurhøvum. AG-fisk er vísindabólkur undir Norðurlendska Ministararáðnum. Verkstovan varð hildin í Keyptmannahavn í januar í ár. Luttakararnir komu úr Norðurlondum, Canada, WHO og FAO. Endaliga viðgerðin og frásøgnin er ikki liðug enn.

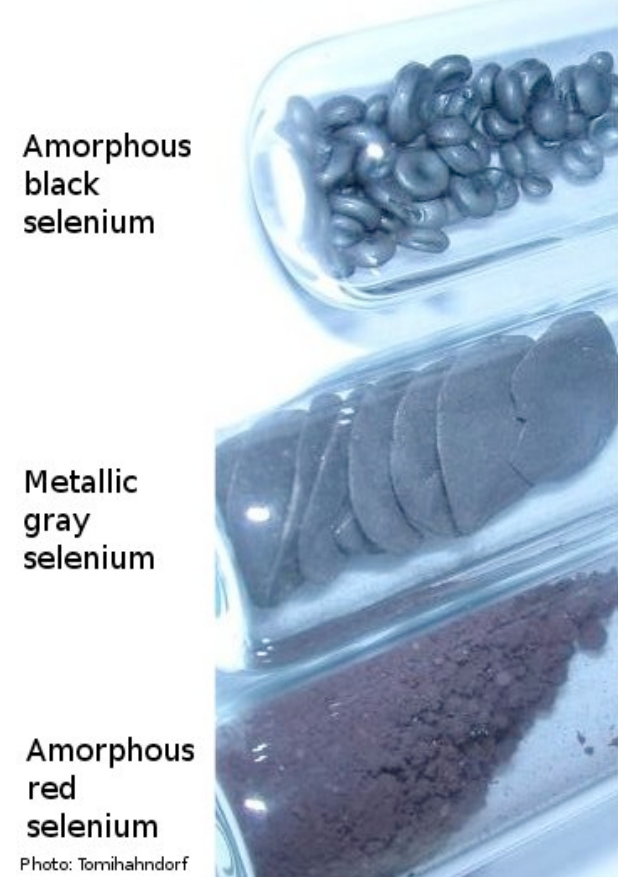

Photo: Tomihahndorf

Grundeignið selen, Se, er eitt ikki-metal.
Smp = 217 oC. Kp = 685 oC.